

**Universiteit
Leiden**
The Netherlands

Sociaal Recht en 40 jaar EVRM
Heerma van Voss, G.J.J.

Citation

Heerma van Voss, G. J. J. (1990). Sociaal Recht en 40 jaar EVRM. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3573>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3573>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

SOCIAAL RECHT EN 40 JAAR EVRM

P.F. van der Heijden en
G.J.J. Heerma van Voss*

IV.2

1. INLEIDING

In dit opstel zal worden aangegeven welke invloed het EVRM de afgelopen veertig jaar heeft uitgeoefend op het Nederlandse arbeidsrecht en het sociale-zekerheidsrecht. Ook in het ambtenarenrecht zijn invloeden van het EVRM te onderkennen, doch wegens de beperkte ruimte moeten wij daarvoor verwijzen naar andere publicaties.¹

2. ARBEIDSRECHT

2.1 HORIZONTALE WERKING

Horizontale werking van grondrechten, ook die van het EVRM, in de particuliere arbeidsverhouding heeft de afgelopen jaren zijn weg gevonden, zij het dat deze werking loopt via de band van specifiek op de arbeidsverhouding toegesneden begrippen als "goed werkgever", "goed arbeider" en "dringende reden" voor ontslag. Een indirecte doorwerking van grondrechten derhalve via het "gewone" civiele arbeidsrecht.² We zullen nu, aan de hand van in het EVRM opgenomen grondrechten nagaan welke rol het verdrag in het arbeidsrecht heeft gespeeld.

2.2 DWANGARBEID/VERPLICHTE ARBEID (ARTIKEL 4)

De beroepsvoetballer Arnold Mühren procedeerde tot en met de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens omdat hij van oordeel was dat het systeem van (hoge) transfervergoedingen in het Nederlandse betaalde voet-

* De auteurs zijn hoogleraar Arbeidsrecht aan de Universiteit van Amsterdam respectievelijk universitair hoofddocent Sociaal Recht aan de Rijksuniversiteit Limburg.

1. C.J.G. Oldekemper, *Overheidspersoneel en grondrechten*, Geschriften Vereniging voor Administratief recht, Alphen aan den Rijn 1979 en J. Mekel, *Ambtenaren en grondrechten*, oude wijn in nieuwe zak, AA 1987, pp. 541-549.
2. Vgl. M.B.W. Biesheuvel, *Horizontale werking van grondrechten*, NJCM-Bulletin 6-3 en 6-4 (1981), pp. 147-159 respectievelijk pp. 205-225. Zie verder over horizontale werking de bijdrage van L.F.M. Verheij in deze bundel.

bal hem dwong te blijven werken bij één club (FC Twente), terwijl een andere werkgever (Ajax) zijn voorkeur had. Hij werd echter niet gevolgd in zijn opvatting dat hier sprake was van verplichte arbeid.³

De eerder verworpen stelling dat het ontslagverbod voor de werknemer zonder toestemming van de directeur van het arbeidsbureau (artikel 6 BBA) dwangarbeid/verplichte arbeid oplevert,⁴ is nog verder ontkracht door de afschaffing van de sanctie van dwangsom of gijzeling (artikel 1639a BW), een gevolg van de ratificatie van het ESH, niet van het EVRM.⁵

2.3 EERLIJK PROCES (ARTIKEL 6)

In literatuur⁶ en rechtspraak⁷ heeft vooral de mogelijke strijdigheid van de ontslagvergunningsprocedure ex artikel 6 BBA met artikel 6 EVRM de aandacht gevraagd. De directeur van het arbeidsbureau kan moeilijk als onafhankelijke beslisser worden gezien en het houden van een mondelinge hoorzitting waarbij werkgever en werknemer de gelegenheid wordt geboden zich terzake van de vergunningaanvraag te uiten maakt geen onderdeel uit van de procedure.⁸ Eerst onlangs werd voor de eerste maal van regeringszijde erkend dat artikel 6 EVRM op deze procedure van toepassing is. De bewindsman achtte echter geen sprake van strijd met artikel 6 EVRM omdat het voldoende is dat er een rechterlijke instantie is die de toets van artikel 6 EVRM kan doorstaan en die zowel op het punt van de feiten als op dat van het recht kan oordelen. Aan dit vereiste is volgens hem voldaan daar de beslissing van de Directeur GAB door een vordering op grond van artikel 1401 BW ter toetsing aan de burgerlijke rechter voorgelegd kan worden.⁹

De hier gegeven redenering is letterlijk terug te vinden in een vonnis van de Rechtbank Den Haag.¹⁰ Het is de vraag of hiermee de kou voor ar-

3. ECRM 3 mei 1983, NJ 1984, 268.
4. Hof Amsterdam 2 november 1961, NJ 1962, 441.
5. In wetsvoorstel 21 479 tot herziening van het ontslagrecht wordt voorgesteld de vergunning voor de werknemer ook af te schaffen.
6. P.F. van der Heijden, Een eerlijk proces in het sociaal recht?, Deventer 1984, pp. 60-85; B.W.N de Waard, Beginselen van behoorlijke rechtspleging met name in het administratieve procesrecht, Zwolle 1987, pp. 26-27.
7. De negatieve uitspraak van de Europese Commissie van 8 oktober 1980, NJ 81, 149 met nt Alkema werd herhaald op 6 november 1989 (zaak nr. 14212/88, NJB 1990, p. 1052). Het Europese Hof heeft een andere opvatting dan de Europese Commissie. Zulks lijkt onder meer te moeten worden geconcludeerd uit de Obermeier-zaak, EH 28 juni 1990, Series A, vol. 179. In deze zaak besliste het Hof dat artikel 6 EVRM was geschonden omdat Obermeier geen toegang tot een rechter had teneinde een administratieve beslissing die van doorslaggevend belang was voor zijn ontslag te toetsen.
8. Richtlijn van 14 mei 1985, te vinden in de losbladige Arbeidsovereenkomst, aantekening 7 bij artikel 6 BBA.
9. TK 1989-1990, 21 479 B, pp. 1-3.
10. Rb. Den Haag, 6 juli 1988, NJCM-Bulletin 14-2 (1989), p. 181, nt Heerma van Voss.

tikel 6 BBA uit de lucht is. De door de bewindsman gekozen "oplossing" leidt in verband met ontslag tot vele ingewikkeldheden.¹¹ Bovendien kan de vordering ex artikel 1401 BW slechts tot schadevergoeding leiden en niet tot vernietiging van de ontslagbeschikking. De vraag is of dat wel een "effective remedy" is, zoals artikel 6 EVRM óók voorschrijft.¹²

Bij de ontbinding van het arbeidscontract door de kantonrechter op grond van gewichtige redenen (artikel 1639w BW) spitst de vraag zich toe op de appellabiliteit van beschikkingen van kantonrechters. Volgens het elfde lid van dat artikel is appel en cassatie niet mogelijk. Volgens de Hoge Raad is dit anders wanneer bij de behandeling van de zaak door de kantonrechter een zo fundamenteel rechtsbeginsel is veronachtzaamd dat van een eerlijke en onpartijdige behandeling van de zaak niet meer kan worden gesproken.¹³ Motiveringsklachten vallen hier niet onder, maar wel het beginsel van hoor en wederhoor¹⁴ en het recht op aanwezigheid van een raadsman bij de mondelinge behandeling van het ontbindingsverzoek. De stelling dat het ontbreken van hoger beroep van ontbindingsbeschikkingen op zichzelf in strijd is met artikel 6 EVRM is in de literatuur wel verdeeld,¹⁵ maar zoals uit bovenvermelde rechtspraak blijkt, door onze nationale rechtscolleges niet aanvaard.¹⁶

Behalve in het ontslagrecht is de vraag naar de verenigbaarheid met artikel 6 EVRM nog gesteld ter zake van procedures met betrekking tot gelijk loon v/m bij de Commissie gelijke behandeling m/v en de procedure bij bedrijfscommissies zoals die functioneren op grond van de Wet op de ondernemingsraden.¹⁷ Recente wetwijzigingen hebben een groot deel van deze problematiek weggenomen.¹⁸ De "voorportaal"-procedures zijn zelf nog niet altijd in overeenstemming met artikel 6 EVRM. Dit maakt de kans dat belanghebbenden doorlopen naar het hoofdgebouw wel groter, waar-

11. Zie P.F. van der Heijden, in: A.C.J.M. Wilthagen (red.), *Herziening van het ontslagrecht*, Alphen aan den Rijn 1989, pp. 108-112.
12. Algemeen wordt aangenomen dat artikel 6 EVRM verder gaat dan artikel 13 dat van 'effective remedy' spreekt. Ook de term 'determination', die duidt op vaststelling van rechten impliceert dit.
13. HR 3 juli 1989, NJ 1989, 857.
14. HR 29 maart 1985, NJ 1985, 242.
15. P. Ingelse, in: A.C.J.M. Wilthagen (red.), *Herziening van het ontslagrecht*, Alphen aan den Rijn 1989, pp. 70-74.
16. In wetsvoorstel 21 479 tot herziening van het ontslagrecht wordt - in aansluiting op SER-advies 88/12 - wel voorgesteld hoger beroep ten aanzien van de bij de ontbinding toegekende vergoeding mogelijk te maken.
17. Zie P.F. van der Heijden, *Een eerlijk proces in het sociaal recht?*, Deventer 1984, pp. 85-103 en 176-196. E.M.H. Hirsch Ballin, *Hand. NJV 1983, I*, tweede stuk, p. 81; E.J. Dommering, *Hand. NJV 1983, I*, tweede stuk, pp. 218-222.
18. Bij wet van 27 april 1989, Stb. 1989, 168 en 169 is de Wet Gelijk Loon v/m geïntegreerd in de Wet Gelijke Behandeling van Mannen en Vrouwen en daarmee het verplichte advies van de Commissie Gelijke Behandeling m/v komen te vervallen. Bij wet van 1 februari 1990, Stb. 90 is de taak van de bedrijfscommissies beperkt tot bemiddeling.

mee het doel van de voorportaal-procedure (ontlasting van de overheids-rechter) te minder wordt bereikt.¹⁹

2.4 PRIVACY (ARTIKEL 8)

De bescherming van privacy op de werkplek kan zich tegen de achtergrond van razendsnelle technologische ontwikkelingen die het mogelijk maken het gedrag van werknemers zeer vergaand te controleren in een toenemende belangstelling verheugen, zowel in de literatuur als in de rechtspraak en het overheidsbeleid. Uit een studie van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid naar elektronische personeelsvolgsystemen bleek gezien de exponentiële groei van dit soort systemen bezorgdheid zeker op haar plaats.²⁰

Juridisch kan deze bezorgdheid worden ondersteund met artikel 8 EVRM hoewel de redactie niet is ingericht op deze ontwikkelingen van veertig jaar later. De horizontale werking van het artikel is door de Hoge Raad vastgesteld²¹ en de president van de Roermondse rechtbank liet zich in het geval van controle van werknemers via videocamera's in gelijke zin uit.²² Deze toonde zich echter zoals veel rechters terughoudend bij het toepassen van artikel 8 in de werkrelatie. Men bedient zich liever van artikel 1638z BW (goed werkgeverschap), of algemene fatsoensnormen als "normale menselijke bejegening".²³ Met Kuitenbrouwer²⁴ kan men zich over deze terughoudendheid van rechters verbazen.

Daarnaast kan het recht op privacy een rol spelen als feiten uit de privé-sfeer een rol gaan spelen in de arbeidsverhouding. Een beroep op artikel 8 EVRM tegen het ontslag van een directeur van een katholieke school op grond van het feit dat hij Baghwan aanhing werd echter verworpen.²⁵

2.5 GODSDIENST/GEWETEN (ARTIKEL 9)

Van expliciete toepassing van artikel 9 EVRM wat betreft de godsdienstvrijheid in arbeidsrelaties zijn ons uit de jurisprudentie geen voorbeelden bekend. Wel wederom een indirecte bescherming, zoals in de door de Hoge Raad besliste zaak van mevrouw Inan die vrij wilde hebben om het Suikerfeest, het

19. Een soortgelijke problematiek speelt bij de kringen in het bijzonder onderwijs, vgl. E.J. Dommering, Hand. NJV 1983 I, tweede stuk, pp. 223-224.

20. TK 1989-1990, 21 249, nr 2, p. 2.

21. HR 19 januari 1987, NJ 1987, 928, nt Alkema.

22. Pres. Rb. Roermond 12 september 1984, NJCM-Bulletin 11-1 (1986), pp. 74-79, nt Gerbranda.

23. Gerechtshof 's-Hertogenbosch 2 juli 1986, NJ 1987, 451.

24. Noot bij Pres. Rb. Amsterdam november 1989, Computerrecht 1990/2.

25. Ktg. Amsterdam 11 februari 1983, AB 1983, 277, nt Van der Net, NJCM-Bulletin 9-6 (1984), p. 570 (is opgenomen in het rechtspraakoverzicht van dat jaar).

einde van de Ramadan, te vieren. Zonder te verwijzen naar de vrijheid van godsdienst oordeelde de Hoge Raad dat een werknemer vrijaf mag nemen voor de viering van een voor hem belangrijke godsdienstige feestdag.²⁶

Gewetensvrijheid is als grondrecht niet opgenomen in het grondrechtenhoofdstuk van de Nederlandse Grondwet, zodat de vermelding in artikel 9 EVRM (en artikel 18 IVBPR) van des te meer belang is.

Bij de SER is een adviesaanvraag in behandeling over de wenselijkheid van een aparte wettelijke regeling voor werknemers met gewetensbezwaren. Grondslag voor deze adviesaanvraag waren nota's van FNV en CNV over deze problematiek en de opvatting van de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid dat maatschappelijk wordt aanvaard dat een werkgever rekening dient te houden met bezwaren die een werknemer op grond van zijn geweten tegen bepaalde werkzaamheden kan hebben.²⁷

Volgens B.P. Vermeulen, heeft artikel 9 EVRM alleen "interne werking" en kan het op zichzelf niet tegenover bijvoorbeeld een werkgever worden ingeroepen zonder specifieke aanvullende normen. Hij baseert deze conclusie onder meer op de ongeclausuleerde formulering in artikel 9 EVRM van de gewetensvrijheid, terwijl de godsdienstvrijheid en belijdenisvrijheid, ook genoemd in het eerste lid van artikel 9, wel worden beperkt in het tweede lid. Een volkomen onbeperkt recht op gewetensvrijheid is volgens Vermeulen slechts als "intern", alleen voor het individu, te begrijpen maar niet tegenover derden die dat recht moeten respecteren.²⁸ Andere schrijvers en de rechtspraak gaan ervan uit, dat artikel 9, eerste lid EVRM wel ook externe gewetensvrijheid omvat die op basis van het tweede lid van genoemd artikel kan worden beperkt. Zie voor veel recente jurisprudentie de dissertatie van Vermeulen.

2.6 MENINGSUITING (ARTIKEL 10)

De horizontale werking van dit recht is onlangs nog door de Hoge Raad (impliciet en vooral aan de hand van artikel 7 Grondwet) bevestigd in de zaak Meijer/De Schelde, waarbij het zoals altijd in dit soort zaken ging om de vraag waar de grens ligt van dit grondrecht.²⁹ In casu was de betrokken werknemer echter over de schreef gegaan in het bekend maken van bedrijfsgeheimen en was ontslag op staande voet gerechtvaardigd.

Veel gepubliceerde jurisprudentie over de strekking en reikwijdte van de vrijheid van meningsuiting van werknemers is niet voorhanden, in tegenstelling tot de situatie bij ambtenaren.³⁰ In 1988 concludeerde één van de auteurs van dit opstel dat op dit punt aan werknemers in de particuliere

26. HR 30 maart 1984, NJ 1985, 350, nt Alkema.

27. TK 1986-1987, 19 377, nr 5.

28. B.P. Vermeulen, *Het geweten als fundamenteel rechtsprobleem*, Arnhem 1989.

29. HR 20 april 1990, RvdW 1990, 90.

30. Vgl. Vermeulen, a.w.

sector tenminste dezelfde rechten gegarandeerd moeten worden als de overheid aan haar werknemers doet.³¹ De betekenis van artikel 10 EVRM voor de rechtsrelatie tussen werkgever en werknemer lijkt nog te moeten worden uitgewerkt door de nationale wetgever, die zich daarbij zou kunnen laten leiden door de aan het Amerikaanse recht ontleende "clear and present danger" test. Deze test gaat uit van de hoofdregel dat de werknemer vrij is zijn gedachten te openbaren over de legaliteit, de ethiek en het (sociale) beleid van zijn werkgever, welke regel wordt beperkt wanneer door de meningsuiting sprake is van een duidelijk en onmiddellijk gevaar voor het bedrijf of de bedrijfsvoering. Vooralsnog zal de rechter het pad moeten banen aan de hand van hem voorgelegde zaken.

2.7 VAKBONDSVRIJHEID (ARTIKEL 11)

Dit artikel heeft een rol gespeeld in de zogeheten "closed shop"-discussie, anders gezegd, bij de vraag naar het recht om ongeorganiseerd te zijn, de negatieve vakbondsvrijheid.

Gelet op een uitspraak van de sociale zekerheidsrechter terzake (zie par. 3.5), die mede was gebaseerd op artikel 11 EVRM, hebben de CAO-partners in de grafische sector hun dispensatieregeling aangepast.³² Anders dan in Engeland bestaat in Nederland het verschijnsel van de "closed shop" niet buiten de grafische sector. Voor het thema van de vakbondsvrijheid en de daaruit voortvloeiende onderhandelingsvrijheid zijn overigens de daarop betrekking hebbende IAO-verdragen (87 en 98) van groter belang gebleken dan artikel 11 EVRM.³³

3. SOCIALE-ZEKERHEIDSRECHT

3.1 HET EVRM IN DE SOCIALE-ZEKERHEIDSRECHTSPRAAK

De sociale-zekerheidsrechter heeft evenals de burgerlijke rechter de neiging een uitspraak over de toepasselijkheid van het EVRM te vermijden. Dit gebeurt door

- de toepasselijkheid in het midden te laten omdat wordt vastgesteld dat het betrokken recht toch niet geschonden is;³⁴
- te stellen dat ook bij schending van het EVRM het gewenste resultaat niet zou kunnen worden bereikt;³⁵

31. P.F. van der Heijden, *Grondrechten in de onderneming*, Deventer 1988, pp. 16-17.

32. H. Staal, *NJCM-Bulletin* 14-1 (1989), p. 5.

33. Op grond van IAO-verdrag 87 moest de Nederlandse Wet op de loonvorming aangepast worden, terwijl met de WAGGS hetzelfde te gebeuren staat.

34. Bijvoorbeeld CRvB 29 maart 1989, RSV 1989, 301 ten aanzien van de toegang tot de rechter.

35. Bijvoorbeeld CRvB 29 juni 1989, RSV 1990, 58.

- de overweging 'dat thans aan de hand van de jurisprudentie van het Europese Hof voor de rechten van de mens het antwoord op de vraag of een geschil als hier aan de orde te brengen valt onder (...) het EVRM niet met toereikende stelligheid kan worden beantwoord'.³⁶

Met name dit laatste lijkt ons onjuist. Indien de rechtspraak onvoldoende duidelijk is dient de rechter zelf tot interpretatie van het verdrag over te gaan. Wij zullen nu aan de hand van de in het EVRM opgenomen grondrechten nagaan welke rol het verdrag in het sociale-zekerheidsrecht heeft gespeeld.

3.2 EERLIJK PROCES (ARTIKEL 6)

Algemeen

Ingevolge het arrest van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens in de zaak Feldbrugge vormt het recht op ziekgeld een burgerlijk recht in de zin van artikel 6, eerste lid EVRM.³⁷ Onduidelijk is nog in hoeverre dit ook geldt voor andere sociale-zekerheidsrechten.³⁸

Een groot knelpunt vormt reeds jaren de zogeheten 'leemte in de Beroepswet' die de toegang tot de rechter afsluit, zolang het uitvoeringsorgaan geen voor beroep vatbare beslissing heeft verstrekt.³⁹

Een beroep op toegang tot de sociale-zekerheidsrechter van een verzekerde die meende dat zijn werkgever een te hoog bedrag aan premies had ingehouden wordt door de Centrale Raad van Beroep afgewezen omdat dit geschil gezien als een loonvordering onder de competentie van de kantonrechter valt.⁴⁰

De procedures in bijstandszaken hebben wijzigingen ondergaan als gevolg van

36. Vgl. CRvB 29 maart 1989, RSV 1989, 301.

37. EHRM 29 mei 1986, Series A, vol. 99; AA 1987, pp. 242-253, nt De Jong; NJ 1987, 432, nt Alkema; RSV 1987, 23, nt Haverkamp; NJCM-Bulletin 11-5 (1986), p. 452 e.v., nt Willems; SR 1986, pp. 83-89, nt Van der Heijden. Zie voorts de artikelen van D. Pieters, RW 1986-1987, p. 577, J. Riphagen, SR 1986, p. 292; L. Mulder, AA 1986, p. 198. Vervolg in EHRM 27 juli 1987, Series A, vol. 124; NJ 1988, 437, nt Alkema. Minnelijke schikking in de vergelijkbare zaak Vollaers, EuGRZ 1988, p. 283 en 1989, p. 387.

38. Vgl. de noten bij het arrest. Een gedetailleerd overzicht van de meningen bij J.P.M. Zeijen, 'Sociaal Recht', in: R.R.M. de Moor (red.), Artikel 6 EVRM en de dagelijkse rechtspraktijk, Een terreinverkenning, Zwolle 1990, p. 20. Op p. 12 vermeldt deze auteur ook uitspraken van de ECRM waarin arbeidsongeschiktheidsuitkeringen, pensioenuitkeringen en invaliditeitspensioenen onder artikel 6 werden gebracht.

39. Vgl. TK 16 945; TK 1988-1989, 20 630, nr 5, p. 6; over de 'leemte in de Beroepswet': C.A.M. Damen, De leemte in de Beroepswet, AA 1979, pp. 585-588, met reacties C.J.P. van Laer, AA 1980, pp. 12-15 en B.W.N. de Waard, AA 1980, pp. 15-17; H. Bolt e.a., Snelheid van besluitvorming en rechtsbescherming op het terrein van het sociaal verzekeringsrecht, Deventer 1988; B.W.N. De Waard, Beginselen van behoorlijke rechtspleging, met name in het administratief procesrecht, Zwolle 1987, p. 238 e.v.

40. CRvB 29 maart 1989, RSV 1989, 301.

het arrest van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in de Benthem-zaak (zie het hoofdstuk van N. Verheij). Het beroep op de Raad van State (Tijdelijke Wet Kroongeschillen) ter vervanging van het Kroonberoep geldt immers ook voor geschillen op grond van de ABW, de IOAW en de IOAZ.⁴¹

Uit het arrest-Feldbrugge bleek dat de zogeheten vaste-deskundige-procedure van artikel 135-144 Beroepswet in strijd was met artikel 6, eerste lid EVRM. Deze procedure voorzag met betrekking tot de vraag of betrokkene arbeidsongeschikt was niet in een openbare behandeling door de rechter op hoor en wederhoor na inzage van de stukken.

De rechter heeft inmiddels zelf uitvoering gegeven aan het arrest door verzet tegen de beschikking van de voorzitter van de Raad van Beroep open te stellen, waardoor behandeling ter terechtzitting alsnog mogelijk wordt.⁴² De wetgever is er tot op heden nog niet in geslaagd de wetgeving aan te passen.⁴³

Het ontbreken van hoger beroep in geschillen van geneeskundige aard omtrent de ongeschiktheid tot werken (artikel 75, tweede lid Ziektewet) werd niet in strijd geacht met artikel 6 EVRM, omdat de procesgang in eerste instantie volledig is.⁴⁴

Een beroep op ongelijkheid van procespartijen terzake van de premievaststelling, omdat belanghebbenden niet eenvoudig de gegevens van het uitvoeringsorgaan kunnen controleren, werd eveneens afgewezen. Enerzijds biedt de Beroepswet de mogelijkheid aan een procespartij om de juistheid van een door de wederpartij ingenomen standpunt te bestrijden en daartoe bewijsmiddelen - in geschrifte of via getuigenbewijs - aan te bieden. Anderzijds heeft de rechter een eigen onderzoeksbevoegdheid.⁴⁵

Redelijke termijn

In het Deumeland-arrest concludeerde het Europese Hof voor de Rechten

41. Of deze procedure thans volledig aan artikel 6 EVRM voldoen blijft de vraag, vgl. F. Pennings en D. de Wolff, Verbetering van de rechtsbescherming in het bijstandsrecht? SR 1987, pp. 9-13. Zie voorts A.Q.C. Tak, Een nieuw model voor de beslechting van bijstandsgeschillen, SR 1986, pp. 47-51.

42. Zie NJB 1986, p. 869; SR 1986, pp. 144-145; gesanctioneerd door CRvB 1 juli 1987, AB 1988, 234, nt Smits; CRvB 8 juli 1987, RSV 1988, 74. Vgl. R.A.F. de Guasco e.a., Wegwijzer sociale zekerheid: handleiding voor de praktijk, deel I, Algemeen deel en EEG-recht, Lelystad 1987, p. 146.

43. TK 1988-1989, 20 630, nr 3, p. 6. Het verzet zal niet langer aan verzetsgronden zijn gebonden, zal de beschikking van de voorzitter doen vervallen en slechts niet-ontvankelijk kunnen worden verklaard als de betrokkene is gehoord. De verzetsprocedure zelf voorziet in inzage in de stukken en het horen van de betrokkene. Vgl. A. van der Weegen-Koutio, SR 1989, 179. Vgl. verder over de vaste-deskundige-procedure D. Allewijn, Administratieve Rechtsgangen, onderdeel Centrale Raad van Beroep, 10.4, met verdere literatuurverwijzingen; A.F.M. Brenninkmeijer, Bestuurswetenschappen 1982, pp. 170-182; M.M.A. Straatman-Selij, NJB 1986, pp. 671-673; N.J. Haverkamp, PS 1988, p. 977.

44. CRvB 1 juli 1987, RSV 1988, 61.

45. CRvB 19 april 1989, RSV 1989, 326.

van de Mens dat een redelijke termijn was geschonden nu de behandeling van een sociale-zekerheidsgeschil elf jaar had geduurd.⁴⁶

Deze problematiek lijkt zich toe te spitsen op de vraag welke sanctie op overschrijding van een redelijke termijn moet worden gesteld.

Uit de rechtspraak valt af te leiden dat:

- 'het enkele tijdsverloop niet kan leiden tot aanspraak op een uitkering';⁴⁷
- 'een overschrijding van de redelijke termijn niet kan leiden tot het ontstaan van aanspraken die niet met de bepalingen van de wet in overeenstemming zijn';⁴⁸
- artikel 6 EVRM niet kan leiden tot aanspraken die niet met de dwingendrechtelijke wettelijke bepalingen stroken;⁴⁹
- wanneer het uitvoeringsorgaan enige beleidsvrijheid toekomt de rechter vertraging in strijd kan verklaren met het zorgvuldigheidsbeginsel. In dat geval wordt het uitvoeringsorgaan verplicht om de uitkering voort te zetten tot deze op zorgvuldige wijze kan worden beëindigd;⁵⁰
- ook vertraging bij de rechter zelf niet tot een sanctie kan leiden;⁵¹
- overschrijding van een in het algemeen redelijk te achten termijn voor berechting van een twistgeding er niet toe kan leiden dat een - tijdig handelend - uitvoeringsorgaan premievaststellingen daardoor teloor ziet gaan;⁵²
- wanneer de betrokkene zelf de termijn overschrijdt van twee maanden voor het aanvragen van een voor beroep vatbare beslissing een beroep op artikel 6 EVRM geen succes heeft. Wel wordt thans geëist dat het uitvoeringsorgaan mededeling doet van de gehanteerde termijn en de daaraan verbonden gevolgen. Deze norm geldt echter niet voor oude gevallen, omdat deze norm niet rechtstreeks in artikel 6 EVRM of de daarop gebaseerde rechtspraak valt te lezen. Wel zou deze norm in artikel 6, eerste lid van het EVRM zijn 'geïncorporeerd'.⁵³

Al met al kan de opstelling van de sociale zekerheidsrechter tegenover artikel 6 EVRM niet erg welwillend worden genoemd.⁵⁴ Van een 'effective remedy' is ook hier geen sprake. Zolang de Beroepswet niet zelf in sancties voorziet, zou het overweging verdienen om vertraging in de procedure ten

46. EHRM 29 mei 1986, Series A, vol. 100. Hierover Pieters in RW 1986-1987, p. 577.

47. CRvB 24 april 1985, RSV 1985, 174 over de WWV.

48. CRvB 14 juli 1988, RSV 1989, 59 met betrekking tot de WAO.

49. CRvB 29 juni 1989, RSV 1990, 58.

50. CRvB 17 september 1980, RSV 1981, 15; CRvB 6 januari 1982, RSV 1982, 138. Vgl. N.J. Haverkamp, Kanttekeningen bij de toepassing van de zorgvuldigheidsnorm in enkele uitspraken van de CRvB, SMA 1982, pp. 598-601.

51. RvB Amsterdam 28 maart 1985, NJCM-Bulletin 10-7 (1985), p. 542, nt Van der Heijden.

52. CRvB 19 april 1989, RSV 1989, 326.

53. CRvB 3 april 1990, WW 1987/301, nog niet gepubliceerd.

54. J. Riphagen, Rechtspraak in de sociale zekerheid: toegang tot Europa of toevlucht in de provincie?, Deventer 1989, p. 15 constateert dit ook en bepleit aan dit artikel ten volle toepassing te geven.

laste te brengen van het uitvoeringsorgaan, vanuit het gezichtspunt dat deze de schade beter kan dragen dan de betrokkene. Daarnaast kan dit ook een vorm van druk op de overheid betekenen om het probleem op te lossen, omdat dit anders tot te hoge sociale uitgaven leidt.⁵⁵

Strafvervolgning

Blijkens de jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens is het begrip 'strafvervolgning' in artikel 6 EVRM niet alleen van toepassing op feiten die in het nationale strafrecht strafbaar zijn gesteld. Het karakter van het vergrijp en/of de aard en zwaarte van de sanctie zijn wezenlijker.⁵⁶ In Nederland zijn op deze basis door de Hoge Raad de fiscale boetes al onder artikel 6 EVRM gebracht.⁵⁷ Aldus worden in de literatuur in toenemende mate ook de administratieve sancties in het sociale-zekerheidsrecht onder het begrip 'strafvervolgning' gerekend.⁵⁸ Het College Algemene Bijstandswet erkent in deze lijn althans ten dele de toepasselijkheid van artikel 6 EVRM op sancties in de ABW.⁵⁹

De toepasselijkheid van de normen ten aanzien van strafvervolgning lijkt vooral voor drie kwesties van belang:

- het ontbreekt in de huidige wetgeving aan een regeling voor de *samen-*

55. Deze oplossing wordt bepleit door J. Riphagen, *Rechtspraak in de sociale zekerheid: toegang tot Europa of toevlucht in de provincie?*, Deventer 1990, pp. 16-20. Anders: A.F.M. Brenninkmeijer en P. van Kesteren, 'Een eerlijk proces voor de Centrale Raad van Beroep', in: R.R.M. de Moor (red.), *Artikel 6 EVRM en de dagelijkse rechtspraak*, Zwolle 1990, pp. 127-139, die stellen dat artikel 6 EVRM vooral 'achter de schermen' invloed zou hebben.
56. Met name de arresten van 8 juni 1976, Series A, vol. 22, NJ 1978, 223; AA 1977, pp. 55-66 (zaak Engel inzake militaire tuchtstraf); 21 februari 1984, Series A, vol. 73; NJ 1988, 937; AA 1985, p. 145, nt Swart; *Verkeersrecht* 1984, p. 241 (zaak Öztürk inzake administratieve afdoening verkeersovertredingen); 25 augustus 1988, Series A, vol. 123-A, NJ 1988, 938, nt Alkema (zaak Lutz); 7 oktober 1988, Series A, vol. 141-A, NJB 1988, p. 1521, NJCM-Bulletin 14-4 (1989), p. 495, nt Spronken (zaak Salabiaku, inzake fiscale straffen).
57. HR 19 juni 1985, NJ 1986, 104, nt Alkema, BNB 1986, 29, NJCM-Bulletin 11-1 (1986), p. 62, nt Cleiren en Oosterhof, NJCM-Bulletin 11-3 (1986), p. 222, nt Wattel; HR 15 juli 1988, NJ 1988, 955, BNB 1988, 270, nt Van Dijck, FED 1988, 708, nt Wattel; HR 7 september 1988, BNB 1988, 298, FED 1988, 715.
58. Commentaar NJCM op de beleidsnotitie 'Sancties ten aanzien van werkloosheidsregelingen', NJCM-Bulletin 11-7 (1986), p. 647; A.F.M. Brenninkmeijer en Y.D.M. Zoomers, *De rechterlijke toetsing van sancties in het bestuursrecht*, NTB 1988, pp. 49-56; J.M. Verheul, *Fraude en misbruik in de sociale zekerheid*, Deventer 1989, pp. 59-60; F.J.C.M. de Kok, *Administratieve sancties in het sociaal zekerheidsrecht*, Deventer 1989, pp. 83-88. F.J.C.M. de Kok, 'Artikel 6 EVRM en de dagelijkse praktijk in het sociaal-zekerheidsrecht', in: R.R.M. de Moor (red.), *Artikel 6 EVRM en de dagelijkse rechtspraak*, Zwolle 1990, pp. 119-126; A.F.M. Brenninkmeijer en P. van Kesteren, 'Een eerlijk proces voor de Centrale Raad van Beroep', in: idem, pp. 142-147.
59. In zijn adviezen inzake sanctieregels voor de RWW (Den Haag 30 januari 1987, p. 11 e.v.) en inzake de herziening van het vervolgingsbeleid- en strafvervolgingsbeleid voor de sociale zekerheid (Den Haag 10 april 1987, p. 7 e.v.).

loop van straf- en administratieve sancties. In de jurisprudentie wordt deze samenloop geaccepteerd, uitgaand van de gedachte dat de administratieve sanctie geen straffende, maar slechts een redresserende functie heeft. Het gaat hierbij echter wel degelijk om iets anders dan terugvoering, verrekening of verhaal van ten onrechte betaalde uitkeringen. De desbetreffende richtlijn van de procureurs-generaal gaat uit van samenloop, doch wil wel in de hoogte van de strafmaat rekening houden met een toegepaste administratieve sanctie. Bij de invoering van strafsancities in de Algemene Bijstandswet weigerde de wetgever zelfs expliciet een anti-cumulatieregeling op te nemen.⁶⁰ Een en ander lijkt zich niet te verdragen met het beginsel van '*ne bis in idem*'.⁶¹ Dit beginsel is overigens niet met zoveel woorden opgenomen in artikel 6 EVRM, doch wel in artikel 4 van het (nog niet ondertekende) zevende Protocol en artikel 14, zevende lid IVBPR.

- het heeft gediend als argument tegen voornemens van de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid om voor gevallen van geconstateerde fraude wettelijk een *omkering van de bewijslast* over de voorafgaande uitkeringsperiode in te voeren.⁶² In de kamerdiscussie werd onder meer bezwaar gemaakt op grond van het in artikel 6 EVRM neergelegde 'vermoeden van onschuld'.⁶³ Naderhand is het voorstel niet uitgevoerd, wellicht omdat men ontdekte dat in de rechtspraak in sociale-zekerheidszaken afhankelijk van de omstandigheden zo'n omkering van de bewijslast wel wordt toegepast.⁶⁴
- het is van belang voor de *wijze van toetsing* van opgelegde sancties. Na de stelselherziening van 1987 is een geheel nieuw sanctiebeleid voor de WW ingevoerd.⁶⁵ Aangezien het hier gaat om een beleidsvrijheid van het uitvoeringsorgaan is de sociale-verzekeringsrechter geneigd om de uitoefening van dergelijke bevoegdheden slechts marginaal te toetsen. Artikel 6 EVRM schrijft echter in elk geval voor dat een toetsing aan alleen de willekeur onvoldoende is.⁶⁶ De rechter is derhalve niet ge-

60. J.P. Verheul, *Fraude en misbruik in de sociale zekerheid*, Deventer 1989, pp. 225-229.

61. Vgl. D.C.H.M. Pieters, in A.T.J.M. Jacobs e.a., *Elementair Sociaal Recht*, Deventer 1988, p. 253.

62. TK 1986-1987, 17 050, nr 63.

63. TK 1986-1987, 17 050, nr 68, p. 3, vraag 23 en 24; nr 73, p. 6; Hand. bijzondere commissie ISMO, *Fraudebestrijding*, UCV 59, 30 maart 1987, pp. 59-3 tot 59-24.

64. Een zekere omkering van de bewijslast is overigens door het EHRM wel aanvaard in de zaak *Salabiaku* van 7 oktober 1988, Series A, vol. 141-A, NJB 1988, p. 1521, NJCM-Bulletin 14-4 (1989), pp. 495-503, nt Spronken. Vgl. P.J. Wattel, *Het fiscale boete-gebeuren*, Enige grondrechtelijke opmerkingen, NJB 1990, pp. 733-739.

65. Circulaire FBV 18 november 1986, C 776; J.L.M. Schell, SR 1987, pp. 23-25. Voor de Toeslagenwet: Circulaire FBV 19 december 1986, nr C 780, J.L.M. Schell, SR 1987, pp. 70-72.

66. EHRM 29 april 1988, Series A, vol. 132 (Belilos). Zie voorts A.F.M. Brenninkmeijer en J.J.Th.M. Jansen, *De redelijkheidstoetsing in het sociale zekerheidsrecht*, Bestuurswetenschappen 1987, pp. 552-564; John Schell, *Weigeringsgronden en sancties in de Werkloosheidswet*, *Rechtshulp* 1987/11, pp. 24-34; F.J.C.M. de Kok, *Redelijkheidstoetsing versus willekeurstoetsing*, SR 1989, pp. 324-328.

bonden aan het sanctiebeleid van het uitvoeringsorgaan, doch dient zelfstandig te toetsen aan rechtmatigheidseisen.⁶⁷

3.4 PRIVACY (ARTIKEL 8)⁶⁸

Als gevolg van technische ontwikkelingen wordt het gebruik van persoonsregistraties en de koppeling aan andere gegevensbestanden steeds eenvoudiger. In Nederland is dit onder meer gebeurd door de zogenaamde sofi-wet die het sociaal-fiscaal nummer introduceerde.⁶⁹ Daarnaast zijn er de verzekerdenadministratie en de centrale persoonsregistratie sociale verzekering. Gesproken is ook over een sociale-zekerheidskaart en in de havens van Rotterdam en Amsterdam is met pasjes geëxperimenteerd.⁷⁰ Het ligt thans in het voornemen om het sociaal-fiscaal nummer tevens te gaan toepassen op de bijstandsgegevens van de gemeenten, waardoor verdere koppeling mogelijk wordt aan gegevens omtrent huisvesting, bevolkingsadministratie, vreemdelingentoezicht e.d.

Hoewel tegelijk met de sofi-wet een Wet Persoonsregistraties tot stand kwam die waarborgen voor geregistreerden regelt, verzet deze zich niet tegen de steeds verdergaande koppeling van gegevensbestanden. In sommige andere landen zijn hier wel duidelijke grenzen aan gesteld, die wellicht het Europees Hof voor de Rechten van de Mens tot inspiratie kunnen dienen.⁷¹ De bepalingen van het EVRM zijn helaas zo vaag dat nadere interpretatie nodig is.⁷²

Daarnaast trekt met name de controle van bijstandsgerechtigden (veelal vrouwen) op ongehuwd samenwonen de aandacht.⁷³ In de zaak van de 'Edamse bijstandsvrouw' had de buurman van betrokkene, toevallig adjunct-directeur van de sociale dienst, jarenlang aantekeningen gemaakt over haar - mannelijk - bezoek en daarover herhaaldelijk interne memo's verstuurd en op her-

67. Geheel in deze lijn: RvB 's-Gravenhage 18 september 1989, RSV 1990, 152 en Vz. RvB Rotterdam 4 april 1989, RSV 1989, 279. Vgl. voor de fiscale boete: HR 23 november 1988, BNB 1989, 29. In deze richting ook: J. Riphagen, Rechtspraak in de sociale zekerheid: toegang tot Europa of toevlucht in de provincie?, Deventer 1989, pp. 23-25.

68. L.F.M. Verheij, Privacy en sociale zekerheid, NJCM-Bulletin 10-7 (1985), pp. 535-541.

69. G. Heerma van Voss en L. Verheij, NJCM-commentaar op het voorontwerp van wet aanpassing regeling met betrekking tot de administratie, de gegevensverstrekking en de geheimhouding in het kader van de sociale verzekeringen, NJCM-Bulletin 12-4 (1987), pp. 316-325; Privacy (bescherming van persoonsgegevens in de sociale zekerheid), themanummer PS 1987, nr 19; Els Olsthoorn-Heim, Sofi-wet en privacy, Nemesis 1989, pp. 101-105.

70. J.M. Verheul, Fraude en misbruik in de sociale zekerheid, Deventer 1989, pp. 204-205.

71. F. Kuitenbrouwer, Het sofi-nummer: de dubbele bodems van een 'gesloten systeem', SR 1990, pp. 171-172.

72. J. de Boer, Artikel 8 EVRM, Hand. NJV 1990 I, pp. 36-39. Ook grensoverschrijdende problemen nemen toe, vgl. D. Pieters, Privacybescherming bij grensoverschrijdende sociale zekerheid, Tilburg 1989.

73. D. Pessers, De positie van bijstandsmoeders en artikel 8 EVRM, NJB 1986, p. 310, reactie p. 674. S. Feenstra/B. Wessel, 'Privacy', hoofdstuk 6 in: G. Doets e.a., Alternatieve samenlevingsvormen in de sociale zekerheid, Deventer 1988, pp. 64-77.

controle aangedrongen. In de onrechtmatige-daadsprocedure tegen deze buurman overwoog de Hoge Raad dat een inbreuk op het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer (onder meer op grond van de Grondwet) in beginsel een onrechtmatige daad oplevert, maar dat in aansluiting op artikel 8, tweede lid EVRM een rechtvaardigingsgrond kon liggen in de afweging van het belang van de privacy tegen dat van de overheid.⁷⁴ Het EVRM lijkt in deze procedure dus eerder argumenten tegen dan voor het beschermen van de persoonlijke levenssfeer te hebben bijgedragen. Bij dit ruime uitzonderingscriterium van de Hoge Raad kunnen vraagtekens worden gezet. Niet alleen artikel 10 Grondwet (sinds 1988) maar ook de jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens stelt wel degelijk eisen aan de kenbaarheid van zulke beperkingen.⁷⁵

Ook de vraag in hoeverre anonieme tips door uitvoeringsorganen mogen worden gebruikt is nog niet duidelijk beantwoord.⁷⁶ Wel werd door de Nationale Ombudsman uitgesproken dat een politieambtenaar onredelijk handelde door op verzoek van een moeder ongevraagd en zonder medeweten van haar dochter met de gemeente contact op te nemen over de bijstandsaanvraag van deze 17-jarige dochter, die een door de moeder niet gewenste relatie onderhield met een oudere man. Hij achtte het uitdrukkelijk in strijd met artikel 8 EVRM dat de politie zich daarbij tegenover de gemeente over persoonlijke achtergronden van de vriend van de dochter uitliet.⁷⁷

Ten slotte werd een beroep op dit artikel tegen de verplichte verzekering voor de AOW verworpen,⁷⁸ evenals tegen de beëindiging van het recht op RWW-uitkering voor 16- en 17-jarigen.⁷⁹

3.5 VAKBONDSVRIJHEID (ARTIKEL 11)

De vakverenigingsvrijheid bracht een Raad van Beroep ertoe om werkloosheidsuitkering toe te kennen aan een werknemer die was ontslagen omdat hij zich niet had gehouden aan het in de grafische sector verplichte vakbondslichaamschap.⁸⁰ Nu er in deze bedrijfstak geen reële dispensatiemogelijkheid was

74. HR 9 januari 1987, NJ 1987, 928, nt Alkema; AB 1987, 231, nt Van der Burg; Nemesis 1984, p. 194; NJCM-Bulletin 12-4 (1987), pp. 294-305, nt Verhey; A. van Baalen, De Hoge Raad en de administratieve huwelijksoplegging, NJB 1987, p. 754; B.F. de Jong, De burger klikt, de rechter wikt, NJB 1987, p. 758.

75. Zaak Sunday Times: EHRM 26 april 1979, NJ 1980, 146, nt Alkema.

76. J.M. Verheul, Fraude en misbruik in de sociale zekerheid, Deventer 1989, pp. 185-200.

77. Nationale Ombudsman 26 november 1984, NJCM-Bulletin 10-3 (1985), pp. 240-251, nt N. Verheij.

78. HR 13 maart 1963, AB 1963, p. 610. Hetzelfde voor de godsdienstvrijheid: HR 13 april 1960, NJ 1960, 436; voor het eigendomsrecht: HR 24 februari 1960, NJ 1960, 483.

79. Pres. Rb. 's-Gravenhage 5 januari 1983, KG 1983, 39.

80. RvB Amsterdam 24 december 1984, NJCM-Bulletin 10-3 (1985), pp. 227-239, nt Schokkenbroek.

en tegen het ontslag geen beroep op onafhankelijke instanties openstond achtte de Raad het ontslag in strijd met artikel 11 EVRM.⁸¹

3.6 DISCRIMINATIE (ARTIKEL 14)

De grootste invloed van mensenrechten op de sociale zekerheid is de afgelopen jaren uitgegaan van het gelijkheidsbeginsel. Het is opvallend dat juist in deze ingrijpende kwesties het EVRM geen rol van betekenis heeft kunnen spelen en als het ware is gepasseerd door het IVBPR en het EG-recht.⁸² De reden daarvoor is dat Richtlijn 79/7 van de EEG (zogenaamde derde richtlijn gelijke behandeling) en artikel 26 IVBPR op meer directe wijze in de betreffende norm voorzagen. Aangezien artikel 14 EVRM beperkt is tot de rechten en vrijheden die zijn voorzien in dit verdrag werd een beroep op dit artikel door de rechter doorgaans gemakkelijk terzijde geschoven.⁸³ Soms wat te gemakkelijk, omdat het volgens de rechtspraak van het EHRM voldoende is als de discriminatie plaats vindt in verband met de uitoefening van een recht van het Verdrag. In geval een sociale-zekerheidsrecht een burgerlijk recht vormt als bedoeld in artikel 6 (zie de zaak Feldbrugge) of een eigendomsrecht als bedoeld in artikel 1 Eerste Protocol lijkt een desbetreffende discriminatie dus wel degelijk in strijd met artikel 14 EVRM.⁸⁴

3.7 RECHT OP EIGENDOM

Blijkens de jurisprudentie van de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens vallen sommige sociale zekerheidsrechten onder het eigendomsrecht. Dit geldt met name bij de opbouw van een aandeel in een fonds waarvan de grootte van moment tot moment bepaalbaar is en waarbij de premies niet vooral dienen om uitkeringen van anderen op dat tijdstip mogelijk te maken.⁸⁵

81. Zich beroepend op EHRM 13 januari 1981, (Young, James en Webster), NJCM-Bulletin 7-6 (1981), p. 400 e.v., nt De Blois. CRvB 11 november 1986, NJ/AB 1987, 265 bevestigde in hoger beroep de uitspraak, maar baseerde dit niet op artikel 11 EVRM.
82. Hierover: J. Riphagen en C.J. Smitskam, De betekenis van artikel 14 IVBPR voor de sociale verzekeringsrechtspraak, NJCM-Bulletin 15-4 (1990), pp. 401-428; S. Prechal, Gelijke behandeling retrospectief, SEW 1988, pp. 78-105; C. Saelaert, A.G.G.D. Taghou en J.P.M. Zeijen, 'Gelijke behandeling van mannen en vrouwen in de sociale zekerheid', in: Danny Pieters (red.), Europees sociale zekerheidsrecht. Commentaar, Antwerpen 1988.
83. CRvB 1 november 1983, RSV 1984, 147-150, nt Levelt-Overmars, NJCM-Bulletin 9-1 (1984), p. 22, nt Heringa en Zwart; CRvB 10 mei 1989, Nemesiis 1989, 59; CRvB 28 september en 24 oktober 1989, Rechtshulp 1989/12, p. 26, nt Kraamwinkel, NJCM-Bulletin 15-2 (1990), p. 158, nt Heringa, Nemesiis 1990, 75, SR 1990, p. 23, nt Heerma van Voss.
84. Vgl. nt Levelt-Overmars bij RSV 1984, 150 en nt Keunen bij RSV 1990, 171.
85. X v. Nederland, Yearbook XIV (1971), p. 224 (210-242) in zaak 4130/69; X v. Nederland, Yearbook XVI (1973), p. 274 (290-292) in zaak 5763/72 inzake AWW-korting; ECRM 10 juli 1985, RSV 1990, 171, nt. Keunen (zaak Vos).

In Nederland had een beroep hierop tot nu toe echter geen resultaat.⁸⁶

4. CONCLUSIES

Het beroep op het EVRM in het Nederlandse sociaal recht is met name de laatste tien jaar toegenomen. Dat de invloed van het Verdrag niettemin nog steeds bescheiden is komt niet alleen voort uit het feit dat het sociaal recht meer belang heeft bij de verdragen inzake sociale grondrechten. Het wordt ook veroorzaakt door een soms onduidelijke of weinig vergaande betekenis van de bepalingen van het EVRM. Dit betreft bijvoorbeeld de vraag wat een burgerlijk recht is in de zin van artikel 6, de beperking van het discriminatieverbod tot de rechten waarin het Verdrag voorziet en de vaagheid van de privacy-bepaling. Daarnaast ontbreekt het nogal eens aan een effectieve sanctie, ook als een schending kan worden vastgesteld (ontslagprocedure BBA, redelijke termijn in de sociale zekerheid).

Hoewel in de rechtspraak wel een toenemende invloed is te merken van de grondrechtelijke uitgangspunten van het Verdrag, vertonen rechters een opvallende schroom om het EVRM rechtstreeks toe te passen. Dat betreft zowel de burgerlijke rechter, die de horizontale werking vermijdt door de normen in te passen in de arbeidsrechtelijke normen, als de sociale-zekerheidsrechter die zelden op een duidelijke uitspraak op grond van het EVRM valt te betrappen. Tegen deze terughoudendheid pleit al het eenvoudige argument dat in de procedure bij het Europese Hof voor de Rechten van de Mens de Staat aansprakelijk wordt gehouden voor de naleving van het Verdrag, ook in de relaties tussen particulieren.⁸⁷

Bij dit laatste punt speelt kennelijk nog steeds een betrekkelijk geringe vertrouwdeheid met het Verdrag een rol. Nu het EVRM ook in het sociaal recht de afgelopen tien jaar duidelijk aan bekendheid en indirect aan invloed heeft gewonnen zal wellicht ook de nog bestaande schroom tot directe toepassing langzamerhand worden overwonnen. In dit artikel hebben wij getracht aan te geven dat er nog meer dan voldoende stof ligt om vóór het 50-jarig jubileum van het EVRM te doen opwaaien.

86. Tegen discriminatie CRvB 1 november 1983, RSV 1984, 147-150, nt Levelt-Overmars, NJCM-Bulletin 9-1 (1984), p. 22, nt Heringa en Zwart; RvB Rotterdam 11 juni 1987, RSV 1987, 247, NJCM-Bulletin 12-8 (1987), p. 470, nt Heringa, Nemesi 1988, p. 30, nt Andringa; tegen de beëindiging van het recht op RWW voor 16- en 17-jarigen Pres. Rb. 's-Gravenhage 5 januari 1983, KG 1983, 39; tegen de verplichte AOW-verzekering HR 24 februari 1960, NJ 1960, 483.

87. Met name blijkt dit uit EHRM 13 januari 1981, Young, James en Webster, NJCM-Bulletin 1981, p. 400, nt De Blois. Vgl. ook A.T.J.M. Jacobs, De rechtstreekse werking van internationale normen in het sociaal recht, Alphen aan den Rijn 1985, pp. 29-30 en 66.